

vünkben, egyszer Miskolc (*irányvektor*), egyszer London viszonylatában (*Áttétek*). Szerepel még a szövegekben Rakamaz település (*Rituálék*), a Hernád folyója (*Kéz-apa*) és néhány budapesti utcanév (*mint egy idegen, Inkább megvárlak itt*). Apró jelzések ezek, életutak bójái. Mint ahogy az a néhány fotó is, amelyek a kötet illusztrálásaként kerültek elő a családi archívumból. Mind az igényes nyomdai előkészítés, mind a kötet impozáns borítója Tellinger András munkáját dicséri.

Ami pedig a lelki tájakat illeti, igencsak változatos vidéket járhatunk be a versek által. Például sétálhatunk élet és halál, fény és árnyék, ég és föld határán, vagy egyszeri, hétköznapi élethelyzetek groteszkbe fulladásának lehetünk tanúi, esetleg kipróbálhatjuk az önvád korbácsait, hátha sikerül vele szétzúznunk magunknak tett hazugságainkat. Aztán menekülhetünk még hétköznapi szerepeink elől, lehetünk nyersék a keserűségtől, megpróbálhatunk emlékezni vagy csak emlékeztetni magunkat arra, hogy olykor ne felejtünk el emlékezni és így tovább. Külön élményt nyújt, hogy csak a tartalomjegyzékben feltüntetett a szerzőség, így a versek olvasása során egyből a három Kabai Névtelen játékába csöppenünk, vajon melyikük írhatta? Ajánlom magyartanároknak stilisztikai gyakorlat gyanánt. Ugyanakkor e látszólagosan elnémitott keresztnevek azok, amelyek egy nagyobb egység, a Kabai családnév égíse alatt teremtik meg annak sajátos horizontját.

E különös kötet hangulata talán egy különös festményével érzékeltethető leginkább. Ferenczy Károly 1890-ben festette meg a *Kavicsot hajigáló fiúk* című képét. Három fiú a Duna partján, különböző korúak, néhány év eltéréssel, akár testvérek is lehetnek. A legidősebbnek tűnő fiú ingben, nyakára teker kendővel, kontraposzt beállásban, kissé bedöntve fejét méregeti a víztükröt, kezében kavics. A középső félmeztelen, egyenesen néz a víz felé. A legkisebb mezítláb épp kavicsért hajol, félig hátulról látjuk. A part semmitmondóan sivár, egyhangú a víz és az ég is. A túlparton eltörpül néhány épület és egy-két jegenye. A fiúk komolyak, bármire is készülnek. Talán kacszó köveznek, számolgatják, hányszor érinti a víztükrrel majdnem párhuzamosan eldobott kavics a folyót, mielőtt az majd végleg elnyeli mind.

Ez a kép az Onga melletti kavicsbányák tavainál is elképzelhető a nyolcvanas évek derekán. Talán meg is történt, ki tudja. Talán ők voltak, talán mások, talán mi is egy kicsit, nem ez a lényeg. Talán a köveket versre cserélték ezek a fiúk s olykor még ma is kijárnak hajigálni, csak úgy, mert nem ez a lényeg, nem is szólnak egymáshoz, csak egyre dobálják a verseket és azt számolgatják, hányat kacszózt már eddig életünk tükrén a létnek. Mert ez a lényeg.

(*Kabai Csaba – Kabai Lóránt – Kabai Zoltán: Horizont. Versek. Prae.hu, Budapest, 2020. 88 o. ISBN 978-615-5070-88-4*)

TUSNÁDY László

A tenger királynője és a tükrei

(*Murano*) Murano ejtette rabul Dávidházy Marianna szívét. A tükör, mert általa is többet látunk, mint különben, és ezen a téren a muranóiak jutottak a legmesszebbre azon a hatalmas úton, amelyet nyolcezer év alatt megtett az emberiség. Nyolcezer év? Erről győznek meg az adatok, a kézzel foghatóak, a szemmel láthatóak, de Narcisszus története figyelmeztet arra, hogy az ember által megélt idő legmélyéről is visszatekint egy arc, mely talán a sajátunk, talán annak az eszmének a tükörképe, amely teljességünket kifejezi, összegezi.

Murano? Hogyan és miért ez a hely? Életünkben akkor lehetünk elégedettek dolgainkkal, ha meg-megállva egy-egy mérföldkőnél, úgy tekinthetünk vissza, mint aki azt cselekedte meg, ami a legfontosabb volt: teljesítette küldetését. Vargabetűk mindig vannak, de épp az állomás, a mérföldkő mutatja azt, hogy többek lettünk, nem vesztettük az időnkét fölöslegesen. Virágzó ág van mögöttünk, és íme, előttünk a termés. Ekkor mondhatjuk nyugodtan: „Ezeknek a dolgoknak így kellett történniük.”

Milyen alapon mondom én mindezt? Dávidházy Mariannát a sárospataki Rákóczi Gimnáziumban tanítottam. Bontakozó tehetségének boldog tanúja lehettem, de egész életét, küzdelmeit nem ismerem. Most viszont előttem van a gyönyörű eredmény: Ongaro e Fuga – Jakub Špaňhel: *Benátské Zrcadleni. Riflessi Veneziani. Mirroring Venice* (Velencei visszfények). Cseh, olasz és an-

gol nyelven megjelent könyv. Az előszót írta Dávidházy Marianna, kiadta: Jaspén-Dávidházy.

Áldott könyv, boldogító könyv: „Velence visszfényei”. Ide jutott el Dávidházy Marianna. Indulásakor meghihlette édesapjának a festészet iránti rajongása. Saját maga is megízlelte az alkotás örömét. Tanult. Sok minden érdekelte. Sárospataki diáklányból prágai egyetemista lett. Közgazdasági szakon szerzett diplomát. Három gyermek édesanyja. Mindez gyönyörű része életének, de valami hívta: az a teljesség, amely már fel-felvillant előtte, felsejlett álmaiban. A teljességgel találkozott tanulása során, a családjában, de valami még vonzotta. Az az ismeretlen erő, amely Velence fényeiben ragyogott. Így jutott el Muranóba és az ottani, onnan származó tükrökhöz.

„Li kulli biládin mahaszínu” (Minden tájnak megvan a maga szépsége) – mondja az arab. Szerencsés az a táj, amelynek megadatik az, hogy ezt a szépséget meglássa az ember, néhány különleges adottságú művész felfedezze rejtelseit, leleplezze titok-fátyollal letakart arcát. Alföldünket így fedezte fel Petőfi Sándor és Arany János. Velence fényeit festők kiváló sora tárta a világ elé. Mégis maradt ennek a városnak olyan különlegesége, amely a szépség hazájában külön tempomot emelt a számára. Ezt a muranói tükrök ragyogása – visszfényei adták meg.

(*Kicsi sziget a végtelen fényben*) Goethe Faustja rohant a világon át. Meg-megállt itt-

ott, és robogott tovább. Sokáig nem tudott megállni igazán. Nem tudta elrebegni a pillanatnak: „Szép vagy, maradj velem!” Ez a modern ember szabadsága. Tiszteljük, és a legtöbbre kell tartanunk, ha eljutunk oda, hogy elérkezett az a pillanat, amelyben felismerjük az örömet, hogy munkánkkal esélyt adunk a jövőnek, a jelenkori gyermekeknek, a fiataloknak, hogy újabb és újabb erő, titokzatos áramlás hassa át szívüket, hogy tudjanak átkelni azon a szűk folyosón, amelyet koruk biztosít a számukra. Mennyit tudunk adni? Az nem a mi dolgunk. A lényeges az, hogy tiszta szívvel jusson el az ember oda, ahol a legtöbbre tudja vinni tehetségével. Így jutott el Dávidházy Marianna Muranóba.

A sziget! A boldogoké? Nem tudom. Kezdetben, biztos, hogy nem voltak azok, de azok lettek. Saját életükben, vagy az utódokéban? Ki, mikor. Az élet rendje kiszámíthatatlan. Az biztos, hogy figyelni kell a jeleket, mert azok léteznek. Murano és Velence jelei a különleges fények, a nap tűzének, a tenger vizének egyedüli találkozása az emberrel, ahogy azt az itteni sors megadta, ahogy azt az itt élő művészek elfogadták.

Ha nem ezzel a lelkiütemmel alkotják meg mindazt, ami most is csodálatot kelt az emberek szívében, akkor méltán mondhatták volna, hogy rabok: sorsuk, küldetésük rabszolgái. Hazudtak volna, ha ezt mondják, pedig első megközelítésben szintiszta igazságról van szó. Velence üvegipara nagyon távoli múlt emlékeit őrzi. Ám az emberi tevékenység – beavatkozás a természet dolgaiba – nem mindig járt kedvező eredménnyel. Üveget nagyon magas hőfokon lehet előállítani. A tüzelés egy-egy kor lehetőségeinek megfelelően veszéllyel jár, ezért 1291-ben a dózse elrendelte, hogy minden üvegművest Muranóban kell letelepíteni. Így korlátozták, fékeztek meg a gyakran fellobbanó tűzveszélyeket. Mivel a Velencei Köztársaságnak nagy hasznót hozott az üvegipar, ezért az ottaniak nem hagyhatták el a szigetet. Mily könyörtelen, de józan rendelet!

Dedalosz és Ikarosz esete nem fordult-e elő újra, hiszen az ember szabadságra vá-

gyik? Talán, de eltévedtek, mint azok, akik a szabadságot hamisan értelmezik. Minden bizonnyal voltak olyan üvegfüvők és egyéb mesterek, akik elvágódtak, de Murano őselem-fényvarázsa a lelket repítette a magasba, és megtanította az ottaniakat arra, hogy ott szabad az ember, ahol küldetését leginkább tudja teljesíteni. Eredeti gyökereit sohasem tagadhatja meg. Lelkük a nagy zártság miatt a végtelenbe vágyott. Épületeik tükörfénye, a tenger és a nap örök násza, a suhanó vagy szilaj száguldó szél találkozása a fényvel oly világot tárt eléjük egy pirinyó földszelen, hogy onnan pillantották meg a végtelent.

(A mélybe süllyedt fény-katedrális) Velence és vele együtt Murano nem merült a feledésbe, de a lobogó alkotóerő megcsappant, megfogyatkozott. Ahogy a lakosok küzdenek, harcolnak a tenger romboló erejével, ugyanúgy kell jó értelemben megvívni a csatát a hajdaniak remekeiért. Igazi értékmentésnek lehetünk tanúi a könyv olvasása közben. Ezen a téren végzett igen szép, egyedüli munkát Dávidházy Marianna.

A muranói tükrök titkát kutatta, és megtalálta a megfelelő szakembereket, művészeket. Velük együtt tárt különös dolgokat a világ elé. A könyv ismeretében derül ki, hogy miért szerepel a cseh, olasz és angol nyelven megjelent mű címe előtt az Ongaro és Fuga név, és egy 1976-os születésű, híres cseh festőé, Jakub Špaňhelé.

Az történet, hogy a már alakuló muranói üvegművészet számára új szint, új lendületet hozott az, hogy 1400-ban Budáról odakerült egy kiváló magyar művész. Ongarónak hívták. Muranóban telepedett le. Ongaro műhelye lett a leghíresebb. Nemzedékről nemzedékre ápolta a hagyományokat. Közben lényeges technikai változások is történtek. Angelo Barovier felfedezte a kristályüveget. 1540-ben Vincenzo Redor (vagy Rador) fejlesztette a technikát, és világszerte nőtt a velencei tükrök híre. 1600-tól a legszebb barokk tükrök az Ongaro család műhelyéből kerültek ki. XIV. Lajos szerette volna meg-

kaparintani a tükrök készítése terén is az elsőséget.

A régi prágai tükröket sokáig velenceieknek tartották. 1970-ben Astone Gasparetto előadása meglepetést keltett: kiderült, hogy eredeti cseh tükrökről van szó. Jan Maximilian Kinsky gróf felvilágosult, merkantilista földbirtokos volt. Sok ipari manufaktúrát alapított a 18. század első felében. Az első velencei típusú tükröt az ő birtokán megalapított manufaktúrában készítették, „Sloup” nevű településen. Volt, amikor a tükrök készítéshez nagyon fontos alapot a velenceiek Csehországból szereztek be. Ám a cseh tükröket nem szállíthatták Velencébe. A technika mind a két területen önállóan fejlődött, tökéletesedett. Giuseppe Lorenzi Briati, muranói mester állítólag három évet töltött Csehországban, egy manufaktúrában, hogy titokban megfigyelje azokat az alapanyagokat és módszereket, amelyeket akkor csak a cseh mesterek ismertek.

Az idő könyörtelen szű. Az emberi lelkesedést, érdeklődést is képes megrágni. Pedig tükrök nélkül itt, ebben a világban még homályosabban látunk. Egy kései utód, Angelo Fuga a 19. század közepén döbbsen rá arra, hogy ez nem mehet így tovább, igyekezett életre kelteni a csipkerózsika-álomba merült tükrökészítő mesterséget. Iparkodását nem várt nagy siker koronázta. Már 1852-ben kiváló eredményt ért el. Megjelentek a tükrei Párizsban, Londonban, és nemzetközi elismerésben részesült. Száz évvel később, 1952-ben Franco Fuga és Tullia Ongaro házasságot kötött. A két művészcsalád egyesült. A céljuk a régi tükrök megmentése és az új kor igényeinek a magas szintű kielégítése – a régi muranói hagyományok alapján. Az említett festő a maga egyéni módszerével adja vissza Velencének és a tükröknek a világát, hangulatát.

Íme, a valóság sokkal izgalmasabb, mint azt eredetileg gondolni lehetett volna. Láthattuk, külön érdekesség az is, hogy a régi cseh tükrökről hosszú ideig azt hitték, hogy azok muranóiak, pedig eredeti cseh alkotások. Az Ongaro név a hatszáz évvel korábbi Magyarország fényeit is felvillantja, ugyan-

úgy, mint Giuseppe Ungaretti híres olasz költő neve: maga a művész vallott arról Illyés Gyulának, hogy a családja úgy tudja, hogy Nagy Lajos korában kerültek az ősei hazánkba olasz földre.

(Nincs lehetetlen) „Nincs lehetetlen” – ezt hirdetik Olaszország hegycsúcsokra épített templomai, Velencének a tenger fortélyáival dacoló palotái, számtalan mesés épülete. Ezt suttogja, akár a hullámok felett, az egyik különös olasz nyelvi fordulat: „logorare la vita” (elkoptatni az életet). Ugyanis az egész olasz lét ezt tagadja, mert az tény, hogy megszülettünk, a világra jöttünk: létünk ráeszméltunk. Az több annál, mint a szürke elkoptatás. Ezt kell megmutatnunk. Ez a boldog vagy kínos küldetésünk – ha török, ha szakad, mert ezt álmodta rólunk az Isten.

Dante ismerte ezt az álmot. Így alkototta meg a világ legnagyobb, legtökéletesebb eposzkatedrálisát. Így lépdelt ő hétszáz évvel ezelőtt Velence kövein. Figyelte a fényeket. Muranóban ekkor már folyt az egyedüli, a rendkívüli munka. Ott készült tükrökben megláthatta arcvonásait. Talán nem először, de egészen biztos, hogy utóljára. Halál Velence után. A Sommo Poétának ez lett a sorsa. Hazament. Ágynak esett, és átment a nagy csendbe csendesen. Mindez hétszáz évvel ezelőtt történt, hogy Budapesten elkezdődik majd az Eucharisztikus Világkongresszus. Ő mutatta meg főművében a világnak azt, hogy az emberi lélek a mindenséggel azonos érték, hasonló erő. Nem az önösségben, hanem a szeretet által.

„Aki nem tud imádkozni, tengerre kell annak menni” – tudták ezt a velenceiek. Imádkozni akartak? Lehet, de főképpen élni szerettek volna. A tenger rájuk zúdította minden erejét és haragját, de hosszabb időre sikerült békét kötni vele. Ezeket a szép és békés időszakokat valami örök ünnepi tündöklés ragyogta be. Ezek a sziporkázó, szikrázó fények lobbannak vissza a muranói tükrökből. Egy különös világ rendkívül szép elemei. Az emberi szellem pompás kiteljesedései.

Velence tudott az iszlám erővel bántani, harcolni, küzdeni, sajnos, szövetségben. A diplomácia, a politika gyakran nincs köszönő viszonyban az erkölccsel, hiszen létért való küzdelem. Ami a világban kiköppen – a sokféle meghasonlás következtében –, azt a művészet állítja helyre.

Velence történelme nagy volt. Káprázatos és egyedülállóan szép a művészete. A nagyságot alámosta a lét tengere, de nem mindenki számára világosodott meg ez a tény egyszerre. A túldíszítettségben a karneváli hangulat még a határtalan örömet, annak a féktelen habzsolását hirdette, de vitathatatlanul a szépet is. Még nem volt világos mindenki számára, hogy a farsangi kavargásban már az elmúlás szele is fújdogál. A nagyság kezdett begubózni, hogy életre keljen majd egy új világban.

Pillangó-létével is hirdesse, hogy „non omnis moriar” (nem hal meg minden). Ez történt akkor, amikor a nagy ívű, végtelennek

látszó, fényes ünnepek során felragyogtak a csillárok. Incifinci díszek jelentek meg. A rokokónak, a kicsiny dolgoknak, jelenségeknek, parányi elemeknek a pompáját mutatták meg. Szinte a természet varázsát túlszárnyalva, mert nem is azt ábrázolta immáron, hanem a lélek labirintusait.

(Egy kiállítás tükröi) A prágai Károly Egyetemen 2020. március 6-án megnyílt a muranói tükrök kiállítása. Az Apokalipszis lovasai szorították, erősen fogták a gyeplőt. Felgyorsult a koronavírus-járvány terjedése. Ezért ezt a szép, nagyszerű kiállítást március 12-én be kellett zárni. A Károly Egyetemen történt megegyezés alapján, május közepén sikerült újabb három hétre megnyitni a kiállítást. A vírus hatása még elevenen élt az emberekben. A vártnál sokkal kevesebben tekintették meg ezt a rendkívüli művészeti seregszemlét. Sokunk számára marad a könyv, beszédes képeivel,

kiváló magyarázatokkal. Így mélyülünk el a művészet világában.

Miről vallanak ezek a tükrök? Ezzel kezdtem. Fényük, sugaruk átsiklik, áttündököl a lapokon. Láthatóvá teszik a messze múltat. Frazer *Az aranyág* című könyvében írt olyan hagyományról, amely szerint a név is közel állt a régiek tudatában a tükörképhez. Nagyon erősen elzárt közösségek egyedei olyan tudatot őriztek, mely szerint a név ismerete hatalmat biztosít az idegen számára – a megnevezett személyen. Ez különösen akkor volt veszélyes, ha maga a név tulajdonosa árulta el azt, hogy őt hogyan nevezik. Mondja meg inkább más! A veszély akkor kisebb.

Federico Fellini úgy érezte az idő múlását, hogy furcsának tartotta a tükörképét. Úgy nézett rá, mintha az az „idegen” ellopott volna tőle valamit. Mélységesen távoli múlt és közeli jelen valamilyen varázslatot ébreszt az emberben a tükrök és a hozzájuk hasonló jelenségek kapcsán. Pirandello „apró tükrök”-nek nevezte a novelláit. A művészet ősi kérdése a tükrözés. Mindezt azért jó most felidézni, mert többféle kellemetlen élmény fölé emeli a szívet mindaz az összbenyomás,

amelyet egy-egy igazi szép muranói tükör kivált. A növénydíszek, a keret számtalan meghitt, szépet sugárzó díszítménye az esendőség-létén túl fejezi ki azt a csodát, azt az összhangot, melyet áhít a szív.

A fényképeken megjelennek előttünk a munkaeszközök, alkotók épp a mű létrehozásának ihletett pillanatában. Elég sok régi mesterség kiveszett. A megkopott, hajdani remek helyreállítása nehézségekbe ütközik. A muranói tükrök folytonossága megvan. Gyökeret ereszhetnek a jelenbe és a jövőbe is. Rendkívül örvendetes az, hogy van olyan modern művész, aki a régi muranói, velencei hagyományt ötvözi művészetében. Jakub Špaňhel alkotásai méltók a tenger felső városához, királynőéhez. Nagy áldás mindnyájunk számára. Jiří Přibáň, Erica Fuga és Michal Gelnar tanulmányai segítenek a bemutatott alkotások megértésében. Így jutunk el Velence titokzatos kincseihez.

(Ongaro e Fuga – Jakub Špaňhel: Benátské zrcadlení. Riflessi veneziani. Mirroring Venice. Jaspén–Dávidházy, Prága, 2020. ISBN 9788027074488)